

Stichting Waterpark 2017

door Eric Brinckmann

Het afgelopen jaar is overschaduwd door de plotselinge dood van onze voorzitter Kees Joosse. Kees is op 11 maart verongelukt tijdens één van zijn geliefde bezigheden: roeien op de Rijn. Het is niet te bevatten dat iemand zomaar verdwijnt uit een gelukkig gezin, uit een druk sociaal leven, uit tal van maatschappelijk projecten waarin hij een belangrijke en initiërende rol vervulde. We hebben er als bestuur en medewerkers lang over gedaan om vorm te geven aan deze totaal onverwachte situatie. Veel taken en afspraken moesten worden overgenomen, sommige projecten uitgesteld. In de loop van het jaar hebben we mevrouw Joan Leemhuis-Stout, oud-dijkgraaf en oud-commissaris van de Koningin provincie Zuid-Holland, bereid gevonden om het bestuursvoorzitterschap van de stichting in te gaan vullen. Verderop in het Pijpestrootje vindt u een *In memoriam* van Kees.

Ontwikkelingsplan Buurserbeek

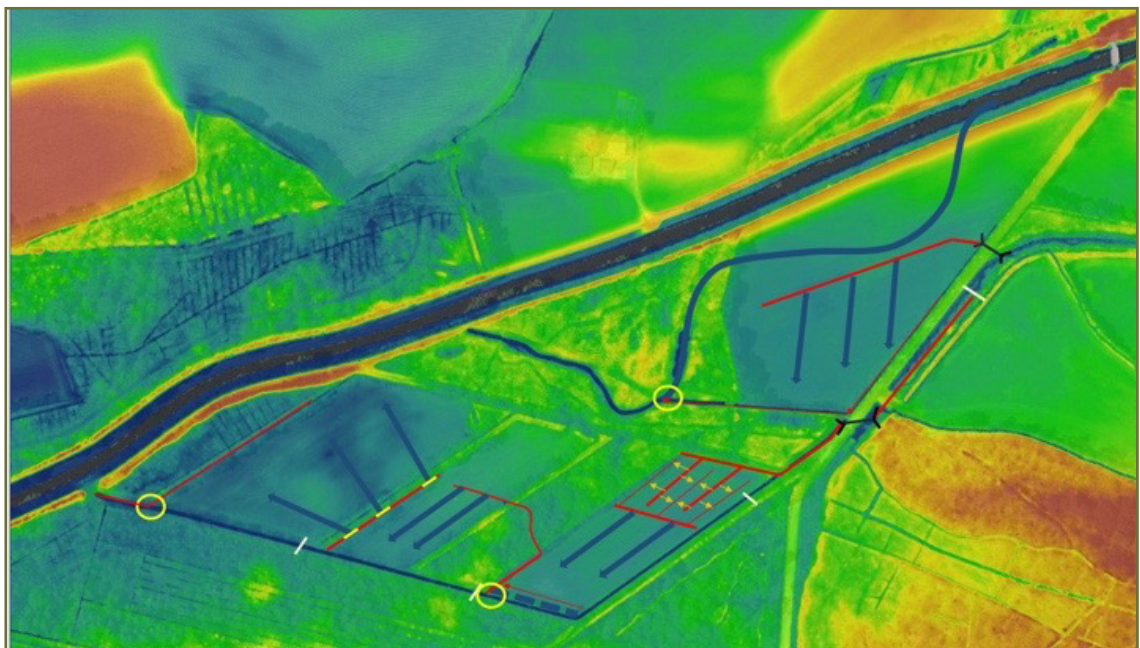
Inhoudelijk stond het jaar 2017 in het teken van het maken van een ontwikkelingsplan voor de Buurserbeek voor het beektraject Haaksbergen-Rietmolen. Dit plan behelst een samenwerking tussen Provincie Overijssel, Waterschap Rijn en IJssel, Rijkswaterstaat en Het Lankheet. Het Lankheet is er direct bij betrokken omdat daar de eerste fase van de herinrichting van het beektraject relatief snel in uitvoering kan.

Een ontwikkelingsplan voor de Buurserbeek ofwel *Een nieuwe Buurserbeek*, zoals de werktitel luidt van de visie. Eigenlijk een beetje vreemde titel, want de beek wordt weer hersteld naar een situatie van vóór de normalisatie (= kanalisering) van 1937. Maar goed, de titel *Een oude Buurserbeek* klinkt ook niet echt wervend als het om een toekomstplan gaat. En, dat moeten we niet vergeten, het gaat natuurlijk wel om iets heel eigentijds. Het doel is namelijk om het beekdal *klimaatrobust* te maken. Wat houdt dat in?

Voor het beektraject langs en door het Lankheet (het Assink hoort er nu immers bij) worden de oude meanders die nog in de bossen liggen weer aangesloten op de beek en de kades langs de beek worden verwijderd zodat de beek weer in de bossen kan gaan overstromen zoals dat vroeger normaal was. Daarnaast wordt hij verondiept en versmald. De beek wordt daardoor langer en houdt door de bochten meer water tegen. De slingers fungeren eigenlijk als stuwen, zodat kunstmatige stuwen kunnen worden verwijderd. Als de beek smaller en ondieper wordt, dan moet hij wel meer bewegingsruimte hebben in tijden van veel water, zogenaamde piekafvoer. Aangezien het vaker en heviger gaat regenen zal dat nog al eens gebeuren.

Niet alleen bossen komen onder water te staan, ook hooilanden langs de beek overstromen en worden dan weer zogenaamde 'stroomlanden'. Ze fungeren als natuurlijke vloeiveiden. Boeren hadden daar in het verleden, vóór de komst van de kunstmest geen moeite mee, want er bleef na zo'n periode ook altijd beekslib achter die als meststof diende. Als het water bleef stromen was er niets aan de hand, het bracht dan juist extra zuurstof in de bodem.

Het effect van deze ingrepen is dat er meer water voor een langere tijd kan worden vastgehouden of liever gezegd, dat het doorstromen wordt vertraagd. Dat is van belang nu het vaker en intensiever gaat regenen vanwege klimaatveranderingen. Door op veel plekken langs de beek op deze manier ruimte te maken, wordt voorkomen dat het water in één keer in grote hoeveelheden naar beneden stroomt. Zo wordt wateroverlast benedenstrooms sterk verminderd en dat zorgt er bijvoorbeeld voor dat Deventer niet onder water komt te staan. Om in noodsituaties zoals in augustus 2010 extra water te kunnen bergen, wordt het bergingsgebied in dit plan verder uitgebreid. De dam naast de Bosweide blijft de belangrijkste waterkering, maar de Veddersweiden worden nu overloopgebied, zodat het water er langer over kan doen om terug te stromen naar de beek.

Inrichtingsplan van de Sleëen met de herinrichting van de Buurserbeek en verschillende methoden van bevoeien.

Sleëen en Veddersweiden

Gelukkig hebben we met de Haaksbergse Diaconie, Jan Wormgoor en Jan Groot Obbink, binnen dit beekherstelplan bijzondere afspraken kunnen maken voor natuurherstel. Zowel de hooilanden van de Sleëen westelijk van de Veddersweg als de Veddersweiden ten oosten daarvan, worden omgevormd naar natuurlijke hooilanden met een grote soortenrijkdom. De koop en afwaardering van grond en de afkoop van pacht is financieel mogelijk gemaakt door Rijkswaterstaat. Van-

Orchideeën in vochtig hooiland, locatie Drentsche Aa.

wege de aanleg van de nieuwe A18 moet er langs de hele route natuur gecompenseerd worden.

Aangezien bloemrijke hooilanden een hoge biodiversiteit aan planten, vogels en insecten vertegenwoordigen, was dit de ideale locatie voor het rijkstrajectonderdeel 'grenszone Gelderland/Overijssel'. Ideaal omdat het waterschap Rijn en IJssel er de Buurserbeek wil vernatuurlijken en water wil bergen, de provincie Europese klimaatmaatregelen kan nemen en het Lankheet met weidebevloeiing in staat wordt geacht om gangbaar hooiland binnen afzienbare tijd 'om te zetten' naar een bloemrijke variant. Want de hooilanden overstromen niet alleen bij hoog water, ze gaan ook actief bevloeid worden. Onderzoek van de Universiteit Groningen langs de Reest in de periode 2000-2010 heeft namelijk aangetoond dat systematische bevloeiing van hooiland, binnen tien jaar terugkeer van soortenrijkdom mogelijk maakt. Zonder dit principe kan dat wel 20 tot 30 jaar duren. De Veddersweiden kunnen nu al bevloeid worden en de Sleëen worden daarvoor ingericht. Bij dit laatste hoort een aardige historische achtergrond.

In 1897 heeft Gerrit Jan van Heek sr industriële vloeivelden op het Lankheet laten aanleggen door de Heidemij. In 1899 adviseerde de Heidemaatschappij aan de Hervormde Diaconie Haaksbergen, eigenaar van de Sleëen, om daar ook vloeiveiden aan te leggen "à la die van de heer Van Heek sr." Dan kon het restwater van zijn vloeiveiden worden ingezet voor de bevloeiing van de schrale gronden van de Sleëen. De Diaconie is toen niet op het advies ingegaan, maar ruim een eeuw later is dit advies op een andere wijze actueel geworden. Het verrijken van toen is het verschralen van de grond nu, waardoor de bodemvitaliteit weer toeneemt en daarmee ook de soortenrijkdom boven en onder het maaiveld.

Traditionelle Bewässerung Europas en het ZON-project

Wie veel van deze laat 19e eeuwse vloeisystemen afweet, is emeritus prof. dr. Christian Leibundgut, verbonden aan het hydrologische instituut van de Universiteit van Freiburg. Hij heeft in heel Europa de nog actief gebruikte vloeisystemen geïnventariseerd en bijzondere restanten in kaart gebracht. De Duitse systemen waarop de Heidemaatschappij destijds zijn ontwerpen baseerde, kent hij eveneens goed. Onlangs is het levenswerk van hem en zijn vrouw Ingeborg Vonderstrass verschenen, een groot overzichtswerk in twee kloeke delen: *Traditionelle Bewässerung – ein Kulturerbe Europas*, Band I: Grundlagen, Band II: Regionale Dokumentation (2016, Langenthal). We zijn er als Lankheet trots op dat we in deel II uitgebreid als voorbeeld dienen voor het type laaglandbevoeiingen.

Al enkele jaren maakt het Lankheet deel uit van een internationale vloeiweidenwerkgroep onder leiding van Leibundgut en zodoende is er geregeld contact met hem. Christian Leibundgut is daarom graag bereid geweest om naar Nederland te komen en te helpen bij het inrichtingsplan voor de Sleëen. Zijn komst combineerde prachtig met het afstudeeronderzoek van Amber Schaafstra, studente aan de opleiding aquatische ecotechnologie van de Hogeschool Zeeland, naar de herstellmogelijkheden van bloemrijk hooiland op de Sleëen. Het advies en ontwerp van Leibundgut kon daarin meteen worden meegenomen en grafisch worden uitgewerkt.

Begin mei zijn we samen met hem en Amber Schaafstra de Sleëen gaan inmeten, hebben de hoogligging bepaald, waterstanden gemeten en verschillende opties besproken. Dat we hier meer nadruk leggen op meer recente bevoeiingstechnieken, heeft er ook mee te maken dat we toekomstige bezoekers de verschillende typen bevoeiingen willen laten zien die in afgelopen eeuwen gebruikt zijn. De ontwerpen zijn gepresenteerd op een studiemiddag op 10 mei, een middag waarop ook de Pingelwei bij het Veldwerkcentrum werd bevoeid. Dit was een vroegzomer bevoeiing met instemming van Jan Groot Obbink. Een experiment was dit, binnen het zogenaamde interprovinciale programma Zoetwatervoorziening Oost-Nederland (ZON). Er is namelijk bevoeid met toevoeging van humuszuren en micro-organismen (verschillende typen bodembacteriën). Bedoeling is om hiermee de bodembioologie weer een extra stimulans te geven. Dit is nog niet eerder gebeurd en daarom bijzonder. Leibundgut was hierin extra geïnteresseerd omdat boeren dit principe vroeger intuïtief toepasten, namelijk door gecomposteerd

Gert Jan Baaijens (l) en Christian Leibundgut (r); in hen zit de meeste kennis omtrent bevoeien ter wereld.

bladmateriaal in de vloeislotten te verzamelen, voorafgaand aan het bevoeien zelf. De uitkomst, door bodemmonsters voor en na de proef te vergelijken, was verrassend positief, al na één seizoen. Voor wat betreft de omvorming van De Sleëen en Veddersweiden zal dit experiment daarom zeker een vervolg krijgen.

Op de studiemiddag op het Veldwerkcentrum, ontmoette Christian Leibundgut onder meer Gert Jan Baaijens die voor het Lankheet de middeleeuwse vloeiveiden heeft gereconstrueerd en inspirator is van het boek *Stromend landschap*. Een weerzien na een eerdere ontmoeting op het Lankheet in 2013, die plaatsvond naar aanleiding van dit boek (zie Pijpestrootje 2013).

Internationaal bezoek

Op 13 juli bezocht een werkgroep van het internationale congres *Practicing the Commons* van de Universiteit Utrecht, het Lankheet. Het was georganiseerd door *the International Association for the Studies of the Commons*. Centraal staat bij deze organisatie de vraag hoe lokale gemeenschappen zich zelfstandig kunnen organiseren, internationaal kunnen samenwerken en kunnen bijdragen aan oplossingen voor wereldvraagstukken zoals het klimaat. Op één van de congresdagen konden deelnemers door het hele land projecten bezoeken. Op het Lankheet was het lokale waterbeheer het thema en de vraag hoe de organisatie van onderzoek en beheer is opgezet. Zo'n 30 gasten waren aanwezig met een keur aan nationaliteiten: de VS, Canada, Mexico, Japan, China, Vietnam en Australië. Los van de rondleiding en het bekijken van de vloeiveiden, waren er diverse sprekers: Hans Bleumink van bureau Overland die ooit een studie naar Malebossen op het Lankheet maakte, Maurice Beijck van Unipro over lokale samenwerking en innovatie, Harmen Zijp van WAR/FabLab over kroosteelt, Bas Worm van waterschap Vechtstromen over regionaal waterbeheer en een afrondende casus over hergebruik van een oude waterzuivering met een brainstorm door Stuyt Architecten. Prachtig weer en een inspirerende uitwisseling van ideeën en ervaringen.

Permanente grenscommissie

Het bijzondere waterverhaal heeft ook op een andere manier internationale aandacht gekregen dit jaar. De *permanente Nederlands-Duitse grenscommissie voor de*

wateren, bezocht op 20 september het Lankheet. Zowel vertegenwoordigers van de (waterstaats)ministeries uit Den Haag en Berlijn als vertegenwoordigers van grensprovincies waren daarbij aanwezig. De combinatie van particulier waterbeheer en de samenwerking met waterschap en provincie hadden de directe belangstelling. De rol van vloeiveiden was voor de meesten nieuw en was gekoppeld aan een kleine expositie over het bijna 500 jaar oude Verdrag van Frenswegen, gesloten tussen Overijssel en het Graafschap Bentheim. Het is het oudste grensverdrag van Nederland en Europa's eerste verdrag over grenswateren. Hierin zijn nadrukkelijk ook bepalingen rondom bevoeiingen opgenomen. Door de schuiven open te zetten en het bevoeien te demonstreren kreeg dit fenomeen een extra levendige illustratie. Het bezoek werd afgerond met een kort tochtje met de Buuserpot.

Vorderingen kroosteelt in het Waterpark

De kroosteelt in het waterpark, als onderdeel van het provinciale project *Aquatische Biomassaketen 2015-2018*, is dit zomerseizoen tot volle wasdom gekomen. Tonnen kroos zijn naar de verwerkingsfabriek in Groenlo gebracht en verwerkt tot eiwitconcentraat. Zowel voor de toepassing in vleesvervangers als voor industriële toepassingen, zoals in lijmen. De oogst is inmiddels geprofessionaliseerd, dat wil zeggen dat met een sproeier, geleidingsschotten en een kleine transportband het kroos naar kratten wordt geleid. Naast drie bassins die worden bijgevoerd met nutriënten om de groei te optimaliseren, is er ook een serie bassins ingericht volgens het natuurlijke doorstroommodel. Hier is het de continue doorstroom van beekwater die nutriënten aanvoert (fosfaat en stikstof). In principe bevat het beekwater te kleine gehalten voor substantiële groei (daarom de bijvoeding in de andere bassins), maar als het water continu wordt ververs, is er ook een flinke aanwas te bereiken. Dit systeem is ontwikkeld door het WAR/FabLab uit Amersfoort in samenwerking met de Universiteit Utrecht. Paul Brouwer van het FabLab is dit jaar gepromoveerd op onderzoek naar groei-eigenschappen van kroos en kroosvaren en heeft de inhoudelijke coördinatie van de teelt in het Waterpark op zich genomen. De uitkomsten van de teeltvaringen worden meegenomen in een cursus voor agrariërs op 15 en 16 februari 2018, die wordt ontwikkeld door Van Hall/Larenstein. Rondleidingen om agrariërs te interesseren voor deze cursus hebben in het najaar plaatsgevonden. De reacties waren zeer positief, het lijkt dat Nederland

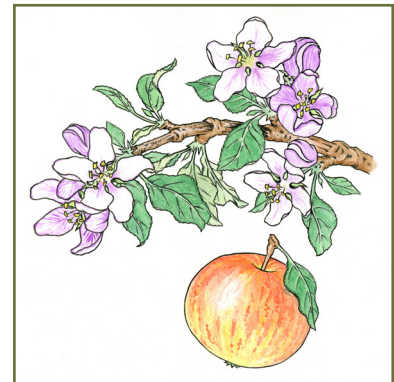
De kersverse doctor Paul Brouwer oogst het kroos.

met de productie van kroos een waardige vervanger van het milieubelastende soja-eiwit heeft.

Bostuin en heidekoeien

Achter het Veldwerkcentrum krijgt de bostuin gaandeweg meer contour en invulling. De vorst in het het voorjaar heeft weliswaar tot schade geleid, zodat er van een oogst dit jaar geen sprake was. Toch hebben de kiwiplanten en perziken door de beschutting van hun 'kamers' deze temperatuuraanslag grotendeels overleefd. De tuin, als experiment om een 'formele bosopstand' (met een kroonbedekking van minimaal 60%) te mengen met fruitgewassen, kruiden, notenbomen en drachtplanten, is dit jaar verder ingericht conform het basisontwerp (zie Pijpestrootje 2016). In het tijdschrift Noaber, 11e jaargang nr. 3, zomer 2017, heeft het Lankheet, maar specifiek ook de bostuin, leuke aandacht gekregen. Daarin staan ook de heidekoeien vermeld, waarvan de mest wordt gebruikt in de composthoop van de bostuin.

De koeien hebben dit jaar gekalfd, een stierkalf met de naam Ragnar en een koe-kalf met de naam Ragfijn. De kalfjes bleven vaak ergens alleen liggen, terwijl de moeders rondzwierven. Dit leidde tot verontrustte telefoontjes van wandelaars en noabers, maar koeien van dit natuurlijke ras doen eigenlijk hetzelfde als reeën met hun reekalfjes.

Benjamin Brinckmann maakt de illustraties voor de naambordjes bij de planten in de Bostuin.

Vertier in de Buurser pot op de eeuwviering van de Haaksbergse weekmarkt

De Buurser pot

Binnen de schipperskring heeft Jelmer Landman de leiding op zich genomen om de boot, vier jaar na de doop in 2013, een fikse opknapbeurt te geven. Het intensieve gebruik en vooral het varen in zoet water geeft behoorlijk wat aantasting van het scheepshout. Verschillende plekken op de romp waren al in een kritische fase. Kortom: teer afkrabben, schuren tot op het blanke hout, vlas uit de naden verwijderen, opnieuw breeuwen en lagen kunsthars aanbrengen, verven en aftimmeren met glijlatten. Een hele klus, maar dan is de pot weer voor aantal jaren beekwaardig. Ook dit jaar is er een gecombineerde MBS-Buurserpot cursus 'varen en treinen' georganiseerd, over de geschiedenis en opvolging van beide vervoersmiddelen. Het zeil is door oud Skutsjezeiler Landman, meerdere keren letterlijk gehesen om ook bij de potschippers de zeilkunst op de beek onder de knie te krijgen. Onderwijl heeft de pot dit jaar verschillende festiviteiten in Haaksbergen opgesierd, waaronder het Nederlands kampioenschap palingroken en de eeuwviering van de Haaksbergse weekmarkt samen met de Groene Waaier Zelfs Sint Nicolaas is vervoerd met de Buurser pot. Met de schippers is meermaals vergaderd, zijn er nieuwe vrijwilligers bijgekomen en is er in optimaal weer een barbecue georganiseerd.

Rondleidingen

De aanhoudende belangstelling voor rondleidingen begint bijna een standaardverhaal te worden: het is een continue factor in het Waterpark en een belangrijke financiële drager voor het Veldwerkcentrum. De gidsenkring met vrijwilligers uit de Historische Kring en IVN (een uitzondering vormt Gerrit Olink die naast gids ook schipper en molenaar is) heeft dit jaar wederom een kleine 1000 mensen rondgeleid. Alweer voor het twaalfde seizoen! Het aandeel scholieren was wat minder, ondanks de verschillende lesprogramma's die zijn ontworpen voor het Waterpark en voor de combinatie Buurserpot / Oostendorper Watermolen. Minder scholieren is jammer want Stichting Waterpark heeft een ANBI status en naast wetenschap, zorg en kunst is educatie een belangrijke pijler om het algemene nut waar te maken. Het blijkt voor scholen met steeds ingewikkelder logistieke planning, niet gemakkelijk om dit soort buitenprogramma's met het reguliere schema te combineren. Nader overleg kan wellicht tot creatieve oplossingen leiden. Dit alles heeft ook dit jaar weer onder de niet aflatende leiding gestaan van Wim Oltwater, die bovendien ook de financiële administratie en schippersplanning van de Buurser pot doet. Het reilt en zeilt, ook letterlijk, bewonderenswaardig.